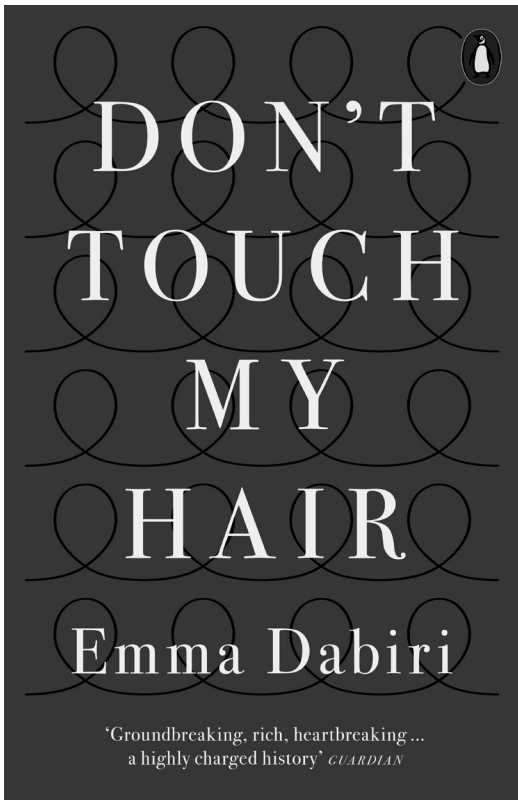

MUSTIEN HIUSTEN KIELIOPIT

Joel Kuortti

Emma Dabiri (2019) *Don't Touch My Hair*. Allen Lane, London. 247 s.

Irlantilaisen tv-toimittajan ja tutkijan Emma Dabirin kirja *Don't Touch My Hair* (2019) on terävä kannanotto mustien hiusten politiikkaan ja historiaan. Paikoitellen hiuksia pystyy nostattavat esimerkit ja tiukka kriittinen ote valaisevat ennen näkemättömällä tavalla ”ongelmallisten mustien hiusten” merkitystä. Dabirin näkökulma on voimakkaan omakohtainen ja ruumiillistunut näyte siitä, miten henkilökohtainen on poliittista. Valkoisen trinidadilaisäidin ja mustan nigerialaisen yorubaisän dublinilaistyttö koki taustansa vuoksi rasistista syrjintää, jonka kärki kiteytyi hänen hiuksiinsa, joita

”pidettiin ongelmana, joka piti saada kuriin” (6). Aina 1990-luvun lopulle asti mustaan irlantilaiseen suhtauduttiin kuin yksisarvisen: ”Paitsi, että kaikki rakastavat yksisarvisia.” (5.) Pienen, ja vanhemmankin, Emmen hiukset olivat ainainen häpeän aihe.

Näistä henkilökohtaisen elämän syvistä alkutraumoista Dabiri alkaa nivoa afrikkalaisten hiusten – ”black kinky hair” – historiaa, joka liikkuu transatlanttisesti orjakaupan (ns. *Middle Passage*) jälkiä Afrikasta Amerikkoihin ja Eurooppaan. Kirja jakaantuu kuuteen lukuun, joissa aihetta kammataan eri näkökulmista. Dabiri käsittelee niin sosiaalishistoriaa, filosofiaa, (populaari)kulttuuria kuin vaikkapa matematiikkaakin esseemäisellä otteella, joka ei kaihda voimasanojakaan. Väitöstutkimusta visuaalisesta sosiologiasta tekevät Dabiri tuntee akateemisen kulttuurin konventiot ja soveltaa niitä myös kirjassaan (valikoiduin) loppuviittein, mutta teos on kirjoitettu journalistin kriittisellä ja poleemisella otteella, ja se on mustan feministisen aktivistin häpeilemätön haaste kolonialistiselle ja patriarkaaliselle järjestelmälle.

Kirjan ensimmäisessä luvussa näkökulma on erityisesti mustien hiusten muotoutumisessa kolonialistisen vallan myötä ongelmaksi, seksuaalisoituneeksi (häpykarvoitukseenkin rinnastetuksi) pelon aiheeksi ja syrjinnän perusteeksi. Dabiri esittelee ihmishiusten neliportaisen, kymmeneen alaluokkaan jakautuvan luokittelun, jossa neljännellä portaalla ovat afrotyyppiset, rakenteeltaan soikeat hiukset, joita ei ole juuri muilla ihmisryhmillä (lisäksi vain esimerkiksi joillain Tyynenmeren kansoilla). Koska nelostyyppin hius poikkeaa muista, erityisesti eurooppalaisista, hiustyypeistä, materiaalisen hiuksen rakenteesta muodostui kolonialismin myötä äärimmäisen määrittelevä symbolinen merkki, keskeinen merkittäjä, jolla rodullistettua eriarvoisuutta rakennettiin. Kolonialistisessa syrjintäjärjestelmässä vielä ”ruskean paperipussin” kriteeriä (*brown bag criterion*) merkittävämmäksi Dabiri nostaa ”lyijykynätestin” (*pencil test*) (14–15). Edellisessä ruskeaa paperipussia käytettiin muun muassa New Orleansissa erottamaan ”oikeat” mustat kiinnittämällä esimerkiksi kaupan oven suuhun pussi – sitä tummemmat eivät päässeet sisään. Jälkimmäisessä eteläafrikkalaisessa rotutestissä puolestaan ratkaisevaa oli, pyykö hiuksiin työnnetty kynä paikallaan.

MUSTIEN HIUSTEN AIKA

Itsekin etnisesti monitaustaisena Dabiri pohtii, miten etniset identifikaatiot muotoutuvat diskursiivisesti. Ihonväri on näkyvä tekijä, mutta tätä merkittävämmän sijan hänen pohdinnassaan saavat hiukset. Esimerkkeinä hän esittää Beyoncé Knowlesin ja Jay Z:n nuorimman tyttären Blue Ivyyn (synt. 2012) sekä Kim Kardashianin ja Kanye Westin tyttären North Westin (synt. 2013). Blue Ivyyn ”villit” nelostyyppin hiukset ovat saaneet ihmisiltä raivoisia tuomioita sosiaalisessa mediassa, kun taas North Westin pitkät, suorat hiukset saavat ihmiset hurmaantumaan. Hiustyyppien arvottaminen liittyy kolonialistiseen näkemykseen kaikesta afrikkalaisuuteen liittyvästä alempiarvoisena. Hiuksia on hoidettu kaikissa kulttuureissa, mutta kolonialismi loi mustiin hiuksiin rumuuden stigman. Luonnolliset hiukset -liikkeen innoittamana Dabirikin heräsi ymmärtämään, että hän oli koko ikänsä tehnyt väkivaltaa hiuksilleen kemiallisin suorennuksin ja muin keinoin.

Dabiri haastaa näkemyksen siitä, että kyse olisi ”vain hiuksista”, ja hahmottelee ”mustien hiusten politiikkaa” (31), jossa afrohiukset ovat diasporinen osoitus kolonialisminvastaisuudesta – tai pikemminkin kolonialistisesta vastakkainasettelusta kieltäytymisestä. ”Normaalin” uudelleenmäärittely paljastaa eurooppalaisen kyvyttömyyden lukea mustia hiuksia. Sen sijaan, että mustat hiukset olisivat likaisia tai rumia, afrikkalaiseen perinteeseen on kuulunut syvä puhtauden arvostus, ja hiusten kauneushanteet ovat kulttuurisesti rakentuneita.

Toisessa luvussa Dabiri jatkaa normaaliuden analyysiä liittäen sen kapitalistismin ja uusliberalismin kritiikkiin. Kirjan nimi viittaa Beyoncé Knowlesin siskon, Solangen kappaleeseen ”Don’t touch my hair” (2017), joka teki tunnetuksi tämän mustille työille tutun fraasin. Kappaleen videolla Solangen hiukset on letitetty yorubien perinteisellä *irunkiko*-menetelmällä, jossa hiusten joukkoon lomitaan lankoja. Menetelmä on aikaavievä, mistä Solangen laulukin kertoo: ”You know this hair is my shit / Rolled the rod, I gave it time / But this here is mine.” Kolonialismin myötä siirtomaihin istutettiin myös eurooppalainen lineaarinen aikakäsitys ja ajasta tuli hyödyke – ja afrikkalaisten ajankäytöstä ”lais-

kuutta”. Tätä taustaa vasten aikaavievä hiustenlaitto näyttäytyy turhana ja työläänä. Dabiri sen sijaan näkee, että monipolviset ja pitkäkestoiset kampaustapahtumat ilmaisevat hoivaihanteita, sosiaalista aikaa sekä naisten työn merkityksen tunnustamista, jotka kaikki on unohdettu kapitalistisessa ajattelussa, jossa aika on rahaa. Kieltäytymällä tästä ajattelusta ja tukeutumalla afrikkalaiseen sosiaaliseen aikakäsitykseen ja tiedon muodostamisen tapaan perinteisiä kampauksia tehdessään mustat ilmentävät kehollisesti valkoisen ylivallan vastustusta.

Aikakäsitykseen liittyy myös Dabirin huomio, että perinteiset afrikkalaiset hiustyyli – joita on pidetty myös ”afrofuturismin” ilmentymänä – ovat itse asiassa muinaisia, kuten tuhansien vuosien ikäisten luolamaalausten perusteella on voitu todentaa. Sen sijaan ”perinteiset” eurooppalaiset hiusmuodit ovat erittäin nuoria, ja jo parin sadan vuoden takaiset hiusmallit ovat auttamatta vanhentuneita. Näin siksi, että afrikkalaisten perinteiden elinvoimaisuus perustuu uusiutumiseen ja muokkautumiseen, kun taas eurooppalaiset ja laajemmin länsimaiset perinteet ovat kiinnittyneempiä essentialistisesti ”aidon” menneisyyden ideaan. Asetelma kärjistyi orjuuden oloissa, kun mustat orjat oli alistettu kolonialistisen kapitalismin aikajärjestelmään eikä aikaa hiuksille juuri jäänyt. Tässä asetelmassa perinteisistä mustista hiuksista tuli radikaaleja ja kampausten tekijöitä kapinallisia.

Kolmas luku käsittelee varsinaista kampauskulttuuria, joka mustien hiusten hoitoon on liittynyt. Dabirin omat kivuliaat kokemukset hiusten suorittamisen tekniikoista ja kemikaaleista asettuvat historialliseen kontekstiin hänen kuvaillessaan muutamien mustien kampaamotuotteiden pioneerien, erityisesti Annie Turnboe Malonen sekä Madame C. J. Walkerin, menestystä. Sekä Malone että Walker nousivat rääsyistä rikkauksiin mustien hiusten avulla. Taustalla oli halu ja tarve länsimaisen kauneushanteen imitointiin, koska suorat hiukset ilmaisivat puhtautta, terveyttä ja normaaliutta. Afroamerikkalainen taiteilija Ellen Gallagher on omissa töissään, muun muassa DeLuxe-sarjassa (2004–2005), käsitellyt kriittisesti tätä imitointikulttuuria ja sen vastustusta

MUSTIEN HIUSTEN ALGORITMIT

Neljännessä luvussa imitoinnin teema laajenee pohtimaan länsimaisen kauneusihanteen syntyä. John Bergeriä mukaillen Dabiri esittää, että nykyinen naisen representaation malli luotiin 1500-luvulta alkaen suosioon nousseen öljymaalauksen myötä. Siinä alastoman naisvartalon esittäminen loi aiempaa voimakkaammin katsojan ja objektin välisen hierarkkisen suhteen, jossa nainen alistettiin miehelle katseelle. Berger identifioi muutoksen ratkaisevaksi tekijäksi saksalaisen Lucas Cranach vanhemman teoksen *Pariksen tuomio* (*Das Urteil des Paris*, n. 1528), jossa on kyse nimenomaan ”tuomiosta”, kauneuden arvottamisesta. Tämä hegemoninen kuvasto siirtyi kolonialistisen hallinnan myötä siirtomaakonteksteihin, ja eurosentrinen katse tuomitsi mustat hiukset anomaliaksi. Ihonväriin perustuva syrjintä on myös sukupuolittunutta, ja eurooppalaisen kauneusregiimin ylivallan hinnat ovat maksaneet erityisesti mustat naiset – joilla on afrohiukset.

Viidennen luvun teemana on kulttuurinen omiminen. Dabiri pohtii siihen liittyviä valtakysymyksiä ja mustien elämän hyödykkeistämistä. Kuten edellisistä luvuista on käynyt ilmi, mustien hiusten arvottaminen, sensurointi ja alistaminen eurooppalaisen hiusideaalin kahleisiin on merkinnyt ”kinkyn”, kääkärän hiustyypin stigmatisointia. Kulttuurisen omimisen valtagiikan mukaisesti siitä, mikä on mustille naisille ollut häpeän ja pilkan aihe, on tullut valkoisille naisille juhlittu ”chic”. Maissintähkälaitien (*cornrows*) on jopa väitetty olevan tyylikkäämpiä valkoisilla kuin mustilla. Kun Bo Derekin länsiafrikkalaisen fula-kansan hiustyyliin imitointi vuoden 1979 elokuvassa *10 – nainen kuin unelma* nosti hänet kuuluisuuteen, sai Kim Kardashianin saman tyylin käyttöön vuonna 2018 erittäin paljon kritiikkiä kulttuurisesta omimisesta.

Tiukimman kulttuurisen omimisen kritiikkinsä Dabiri kohdistaa kuitenkin Madonnaan ja tämän kappaleeseen ”Vogue” (1990). Tuo Madonnan – ”the Queen of fucking Pop” – kappale on Dabirista julkea mustien elämän ylipyhyntä (”breath-taking gesture of erasure”, 184) ja keskittyy valkoisuuteen ja Madonnaan itseensä. Vaikka laulussa sanotaan, että ”it makes no difference if you’re black or white”, ovat

kaikki laulussa mainitut henkilöt valkoisia: Greta Garbosta Marilyn Monroeen, Marlene Dietrichistä Bette Davisiin – ”we love you, Ladies with an attitude, Fellas that were in the mood”. Dabiri tiivistää ajatuksensa tyyliä: ”This is some seriously meta shit.” (187.)

Viimeisessä luvussa Dabiri käsittelee ehkä kaikkein yllättävintä kontekstia, joka mustiin hiuksiin liittyy: matematiikkaa. Lähtökohta on radikaali: kaikki, mitä meille on opetettu Afrikasta, on valhetta, kolonialistinen tarina riiston perustelemiseksi. Tämä koskee myös käsitystä, ettei Afrikassa ole ollut teknologista tai matemaattista tietotaitoa, hyvä kun mutamajoja osaavat rakentaa. Afrikan alkupe räiskansojen matemaattiset järjestelmät ovat kuitenkin olleet hyvin edistyksellisiä. Tästä ovat osoituksena mutamajojen rakenteet ja afrikkalaiset letitysalgoritmit, jotka muodostavat fraktaalikuvioita ja joiden sitomisen perinne on säilynyt läpi kolonialismin, orjakaupan ja diasporisen ajan. Tietokoneohjelmoinnin perustana olevan binäärisen koodauksen afrikkalaiset juuret on sen sijaan unohdettu, kun ”eurooppalainen historia katkaisi Afrikan kehityksen” (233).

Dabirin teoksen läpäisee näkemys mustista hiuksista moniulotteisena visuaalisena kielenä. Hän käyttää lähteinään muun muassa arkistoaineistoja, sanomalehti-ilmoituksia karanneista orjista, yorubien legendoja sekä suullisen perimätiedon aineistoja, koska mustien historiaa ei ole kirjoitettu kirjoihin. Musta on aina merkitty valkoista normia vasten. Mustien naisten hiusten kolonialistiseen historiaan ei kuitenkaan tarvitse alistua, mutta tämä edellyttää dekolonisointia, uuden kielen ja kieliopin synnyttämistä niitä varten. Mustat hiukset eivät ole ongelma tai anomalia – kolonialistinen kyvyttömyys niiden lukemiseen ja niistä puhumisen tavat sen sijaan ovat. Afrikan kulttuurinen riisto jatkuu edelleen, joten ”stay woke”.

Joel Kuortti on englantilaisen filologian professori Turun yliopistossa. Hänen keskeisiä tutkimusalojaan ovat jälkikoloniaalinen teoria, hybridisyys ja jälkikoloniaalinen kirjallisuus.